

**UNITATEA DE CUGET A BISERICII.
SINTEZĂ ECLESIOLOGICĂ**
The Unit Conscience of the Church. Ecclesiological Synthesis

PhD. Assistant Lucian Zenoviu Bot
University of Craiova

Abstract: *From ancient times, the Church struggled to maintain untouched the truth revealed in Jesus Christ. It was more than an attempt to stay firm in the kerygma of the Apostles, it was an ἐξήγησις. It was a creative and constructive affirmation of the Word, a confession begotten from the experience of communion with the Trinity. Unity in faith was basically an experience to which all Christians were called. It was essential-in the sense that it implies each person and the community-and doxological, theological and liturgical, „theoretical” and ascetic. Above all, unity in faith was an ecclesial experience. The present study tries to highlight the contingency between unity in faith, personal existence and inter-communities relations. A single question-What does it mean to engage in the faith of the Church?-guides the research, but the answer is given in respect to the life of each person and of the entire community.*

Keywords: Unity, Faith, Kerygma, Tradition, Church, Martyrdom, Heresy.

Una dintre cele trei coordonate care determină dinamica existenței umane în Biserică este unitatea de cuget. Sub imperiul confruntărilor doctrinare, aceasta a ajuns să fie numită unitate de credință, trecând, oarecum, de la o realitate încadrată de experiența liturgică la un principiu de tip istoric și rațional. Oricare ar fi sintagma prin care este desemnată, această unitate indică continuitatea în *kerygma* lui Iisus Hristos și în adevărul revelat deplin prin Întruparea și lucrarea Mântuitorului.¹ Ea explicitează raportul de întrepătrundere dintre Scriptură și Tradiție,² fiind înrădăcinată în certitudinea că Fiului lui Dumnezeu, Cuvântul Întrupat, Se face cunoscut în cuvântul propovăduit de Apostoli³ și de *ekklesia*. Potrivit imaginii propuse de Sfântul Vasile cel Mare, această coordonată este botezul cu foc despre care pomenește Domnul: „*Se cuvine ca, luminați de strălucirea cunoașterii, să fim călăuziți la înțelegerea acestei mărețe lumini despre care vorbim. Fiindcă fierul cufundat în foc se învăpăiază sub suflarea [foalelor] și, dacă are*

¹ Despre această continuitate vezi și James D. G. Dunn, *Unity and Diversity in the New Testament-An Inquiry into the Character of Earliest Christianity*, ediția a III-a, London, SCM Press, 2006, pp. 11-34.

² Cf. John Breck, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*, ediția a II-a, traducere de Ioana Tămăian, Cluj-Napoca, Patmos, 2008, pp. 24-25.

³ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă (II)*, ediția a IV-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010, p. 306.

în el vreo impuritate, aceasta devine mai ușor de recunoscut și mai lesne de curățat. Și își mai schimbă nu doar culoarea, ci tăria și rigiditatea sa se preschimbă în moliciune, ajungând mai potrivit pentru a fi lucrat de mâinile meșterului și se armonizează pe deplin cu voința stăpânului. Astfel, devine din întunecat strălucitor și nu doar că se învâpăiază și strălucește, ci și pe cele apropiate le dogorește și le luminează. Tot astfel, cel care a fost botezat cu foc-așadar în cuvântul învățaturii-este firec și necesar să înfrunte răutatea păcatelor”⁴

Înainte de participarea la viața lui Hristos, creștinul și comunitatea trebuie să-și dobândească tăria credinței în Hristos. Să fie, adică, întemeiați în siguranța Duhului Fiului.⁵ Dar ce înseamnă a participa la Adevărul Bisericii?

A participa la mințile lui Hristos (Filipeni 2, 5), și a te păstra în cugetul Adevărului înseamnă a fi cucerit de Acesta și a-L mărturisi. Biserica Ortodoxă nu se consideră a fi posesoare a Adevărului, ci martoră a lui Hristos-Adevărul. Scriptura și Tradiția devin, în prisma unei astfel de concepții, esențiale nu pentru că ar prezenta limitele unei gândiri *despre și cu* Dumnezeu, ci pentru că oferă *continuu* mărturie despre El. Mărturia despre Hristos Cel răstignit și înviat se așază sămânțăși cheie a unei înțelegeri unitare și contemplative a lui Dumnezeu. Așadar, Apostolii sunt normativi datorită calității lor unice de mărturisitori și martori oculari și auriculari ai lui Hristos, iar Biserica întreagă confirmă și menține mărturia lor prin experiența personală și comunitară a Adevărului. Se naște, de aici, o unitate firească: Tradiția se înrădăcește în Scriptură și canonul scripturistic se rotunjește în Tradiție. Experiența lui Dumnezeu se întărește în continuul dialog cu El.⁶

Cuvântul Întrupat este Izvorul întregii Revelații, iar mărturia Scripturii și a Tradiției crește o continuă și irepetabilă „articulare” a Persoanei lui Iisus Hristos în viața credincioșilor. Sfinții devin *canoane* ale acestei realități născătoare de înțelegere, în sensul că ajung să fie nu doar martori ai Cuvântului, ci chiar mărturie a Revelației realizate de Mântuitorul. Fiecare dintre Sfinți petrece în mod unic, prin Cuvânt, ridicarea la Dumnezeu-Tatăl, în timp ce Hristos Însuși Se dă pe Sine Trup

⁴ Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Botez*, în: *Scrieri dogmatice și exegetice* (PSB 4), seria nouă, traducere Policarp Pîrvuloiu, Dumitru Fecioru, București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2011, p. 218. Cf. și p. 231, 238 și 275.

⁵ Ioan Mihoc, *Credință, viață și misiune în perspectivă paulină și ioaneică*, Reșița, Editura Eftimie Murgu, 2012, p. 181.

⁶ În gândirea Răsăriteană, Scriptura nu este un relicvariu al adevărului, de unde se extrag diferite citate menite să sprijine una sau alta dintre concepțiile filosofice, ci Ea trimite către Adevărul Însuși. Cu alte cuvinte, Scriptura este ziditoare nu prin ce ascunde, ci pentru ce reține: prezența vie și dinamică a Cuvântului-Hristos.

și Sânge în Liturghie ca să desăvârșească pe pământ această comuniune. Unitatea Adevărului este întemeiată în Dumnezeu, iar multitudinea privirilor către acest Adevăr înflorește comunitatea firescului. Miracolul și Taina își păstrează profunzimea, Revelația deplină nu se înmulțește, Dumnezeu nu se împarte și, în același timp, dinamica dialogului se continuă într-o rostire personală întru Hristos Iisus. Mărturia Scripturii și Tradiției se ferește în mărturia sfințeniei.

Unitatea de cuget a *ekklelesiei* presupune ea însăși trei forme de exprimare, în sensul că Adevărul revelat Bisericii poate fi asumat ipostatic sub trei chipuri deosebite. Sunt (1) persoane care trăiesc unitatea de cuget ca experiență a comunității-ei mărturisesc într-un cuget împreună cu Biserica, (2) persoane care prelungesc mărturia unității *ekklelesiei* în experiența însăși a vieții lor-martirii își dau viața ca mărturie a credinței în Dumnezeu, și (3) o altă categorie de oameni care fac din mărturia Bisericii însăși viața lor-Sfinții Mărturisitori se identifică cu adevărul de credință descoperit. Dacă la nivel ipostatic fiecare creștin trebuie să se plaseze pe una din aceste forme ale întoarcerii către Dumnezeu și să nădăjduiască o participare tot mai deplină în catolicitatea Adevărului, la nivel comunitar cele trei forme de participare sunt indispensabile și trebuie să se manifeste în comuniune de-a lungul istoriei.

Mărturia într-un cuget

Cea dintâi formă a participării la cugetul Bisericii implică supunerea experienței personale mărturiei desfășurate comunitar.⁷ Atitudinea aceasta de renunțare la sine pentru a fi înrădăcinat în comuniunea duhovnicească a *ekklelesiei* se exprimă prin trebuința unei creșteri (προέκοπτεν) spirituale (Luca 2, 52). Ea se manifestă atât în potrivirea fiecărui ipostas pe ritmicitatea timpului liturgic-și, astfel, are loc o dezlegare de temporalitatea egocentrică pentru a fi descoperită vremea⁸ plină de Duhul Sfânt –, cât și în potrivirea propriei înțelegeri a tainei lui Hristos pe învățătura descoperită Apostolilor și Bisericii⁹-și, așa,

⁷ Asupra modului în care Ortodoxia înțelege unitatea de credință prin continuitate în Tradiție vezi și John Anthony McGuckin, *The Orthodox Church. An Introduction to its History, Doctrine, and Spiritual Culture*, Oxford, Blackwell Publishing, 2008, pp. 90-116.

⁸ D. Stăniloae, *Opere complete IV: Iisus Hristos sau restaurarea omului*, București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2013, pp. 249-250.

⁹ În cântările slujbelor ce se săvârșesc de Praznicul Cincizecimii, comunitatea Apostolilor este identificată cu acea comuniune unde a fost descoperit tot adevărul. La Utrenia sărbătorii, spre exemplu, (*Pentecostar*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1999, p. 319 B) se cântă: „Putereadumnezeiescului

este dezlegată neputința cunoașterii individualizante pentru a fi sesizată cunoștința născută din Duhul Sfânt. În această tăiere a vocii, creștinul face exercițiul unei recunoașteri și a unei receptări. El recunoaște în *koinonia* apostolică a credinței continuitatea vie a Revelației Fiului lui Dumnezeu¹⁰ și primește să fie el însuși uns semn al prezenței lui Dumnezeu în lume (Ioil 3, 1-3).

Teologia catolică a elaborat o întregă teorie a receptării adevărului de credință.¹¹ Aceasta pornește de la premisa că episcopatul și ierarhia păstrează și propovăduiește mărturia apostolică despre Hristos, în timp ce mireni asumă și acceptă această mărturie. Episcopatul garantează unitatea de cuget în consensul sinoadelor și în formulările doctrinare ecumenice,¹² rolul papei fiind central în aceste construcții, deoarece el girează unitatea credinței în diversitatea expresiilor.¹³ Poporul lui Dumnezeu (λαός τοῦ Θεοῦ) (Luca 1, 68), întâmpinând și asumă mărturia sinodală și episcopală a Bisericii, fapt evidențiat de scrisorile pastorale și sinodale care mențin comunitățile locale într-o comuniune doctrinară cu persoana arhierelui, respectiv cu instituția conciliului. Deși teologia Răsăritului admite autoritatea dogmatică a sinodului și a ierarhiei, refuzând primatul papal,¹⁴ totuși Biserica Ortodoxă nu își fundamentează unitatea de credință pe firul procesului de receptare. Există, desigur, un

---

Dub venind, glasul cel împărțit, de demult, al celor ce gândiseră rele împreună, la împreunat dumnezeiește, într-o singură armonie, învățând pe cei credincioși cunoașterea Treimii, în Care ne-am întărit". În această comuniune a Apostolilor a fost dată cunoașterea Treimii ca armonie, nu ca uniformitate dogmatică.

¹⁰ Cf. și C. Yannars, *Adevărul și unitatea Bisericii*, traducere. Ignatie Trif, Ionuț Dumitru Uliniuc, București, Editura Sophia, 2009, pp. 58-59.

¹¹ Jean Marie Roger Tillard, *Church of Churches. The Ecclesiology of Communion*, translated by R. C. De Peaux, Minnesota, The Liturgical Press, 1992, pp. 118-144. Vezi și Yves Congar, „La «réception» comme réalité ecclésiologique”, în: *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques*, vol. 56 (1972), nr. 3, pp. 363-403.

¹² „Este demn de remarcat că atât principiul sinodal al unității de cuget, cât și principiul episcopal al acestei unității s-au dovedit în situații istorice concrete ineficiente. Mărturia de credință a unor episcopi, de pildă, i-a poziționat pe aceștia în afara Adevărului de credință al Bisericii-cum este cazul celebrului Nestorie, patriarbul Constantinopolului-, iar nu arareori întrunirile sinodale au contrazis alte adunări de același tip. Acest lucru nu diminuează autoritatea dogmatică a sinodului și a ierarhului, dar obligă gândirea ortodoxă să plaseze fundamentul acestei autorități dincolo de legalism și canonicitate. Autoritatea acestora trebuie să-și găsească întemeierea în realitatea Întrupării Cuvântului și în Cincizecime. În cuvintele Sfintei Liturghii, autoritatea lor vine din faptul că aceștia lucrează „drept îndreptând Cuvântul adevărului”.

¹³ J. M. R. Tillard, *Church of Churches. The Ecclesiology of Communion*, pp. 136-140.

¹⁴ Vezi Emilianos Timaidis, „Reception, Consensus and Unity”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, vol. 26 (1981), nr.1-2, pp. 47-61.

asemenea proces de comunicare, dar el așează credinciosul în condiția unui actant, a celui care este născut la viață și se naște spre viață.

Disocierea între acceptarea credinței apostolice și mărturia personală a acesteia, oricât de benefică s-ar dovedi pentru demersul cognitiv, interpune o distanță în aceeași realitate a unității de cuget. Nu există receptare în afara unei întoarceri mărturisitoare. Exemplul Sfântului Apostol Toma este grăitor în acest sens. Când primește încredințarea că Hristos a înviat, el face una dintre cele mai succinte și profunde afirmații de credință: „*Domnul meu și Dumnezeuul meu*” (Ioan 20, 28). Nici impresia că sinodul sau episcopatul ar continua mărturia de credință apostolească printr-o pronunțare doctrinară născută peste viața poporului lui Dumnezeu nu se justifică. Ea contrapune ierarhia și mirenii, dimpreună cu ierarhia și credința. Sinodul exprimă un adevăr de credință al Tradiției și al Bisericii, răspunzând unei întrebări necesare mântuirii, în virtutea unei continuități, și nu a unei autorități de sine stătătoare. Altfel cum ar fi posibil refuzul concluziei unui sinod ca cel de la Efes din anul 449?

Viziunea Răsăriteană asupra participării la unitatea de cuget a Bisericii are o orientare pnevmatologică. Sfinții Părinți disting adevărul de minciună în baza unui discernământ *dubovnicesc*, nu prin forța unei deducții logice. Ei deosebesc Duhul de numeroasele duhuri care denaturează Adevărul.¹⁵ Urmând acestei practici, se poate spune că a te integra în mărturia *ekklelesiei* înseamnă a te acorda cu Duhul lui Dumnezeu și a crește prin El intimitatea cu Fiul și cu Tatăl. De aceea, Biserica își permite o diversitate a exprimărilor sau a formulelor de credință și acceptă o creativitate dogmatică, câtă vreme acestea se petrec în Duhul Sfânt. Sfântul Chiril al Ierusalimului, de pildă, rezumă această dinamică spunând: „*Pentru ce oare Domnul a numit apă harul dubovnicesc? Pentru că apa ajută la creștere ierbii și a viețuitoarelor, pentru că din cer se coboară apa ploilor; pentru că se coboară pe pământ sub o singură formă, dar felurită îi este lucrarea. Un singur izvor uda tot raiul, și una și aceeași ploaie se coboară peste toată lumea, dar ajunge albă în crin, roșie în trandafir, porfirie în viorele și în zambile și felurită și variată în diferitele feluri de plante; într-un fel în finic, în alt fel în vița de vie și cu totul diferită în toate lucrurile, deși este de un singur fel și nu se deosebește în sine însăși. Ploaia nu-și schimbă natura sa; nu plouă azi într-un fel și mâine în alt fel, ci se face pe potrivă alcătuirii lucrurilor ce o primesc și dă fiecărui lucru ce-i trebuie. Tot*

¹⁵ Vezi, de pildă, felul în care este descrisă dreapta credință a Sfântului Cuvios Eftimie cel Mare (*Viețile Sfinților pe luna ianuarie*, ediția a II-a, Roman, Editura Episcopiei Romanului, 2001, pp. 432-439).

*astfel și Duhul cel Sfânt este unul, de un singur fel și neîmpărțit, totuși împarte fiecăruia harul după cum voiește (I Corinteni 12, 11)*¹⁶

Diversitatea expresiilor de credință manifestă *catolicitatea* Bisericii pentru că se raportează la Duhul lui Hristos.¹⁷

Dacă mărturia de credință se întemeiază pe unitatea cuvântului în Duhul Sfânt, fiind proprie acelei comuniuni apostolice pe care Hristos a pregătit-o și peste care Duhul S-a pogorât la Cincizecime, atunci ea depinde de o transmitere și trebuie să dureze într-o continuitate. Instituția catehumenatului indica aceste caracteristici la nivelul fiecărei vieții, iar sinodul demonstrează acest lucru la nivel comunitar.¹⁸ Catehumenii erau instruiți de-a lungul unei perioade de timp asupra adevărului revelat, ca, prin Botez și Mirungere, să fie sfințiți la comuniunea de viață cu acest Adevăr. Taina Botezului trecea pe catehumen de la învățătura de credință la viața în credință, în timp ce Taina Mirungerii pecetluia mărturia neofitului în slujirea acestui Adevăr. Faptul că Mirungerea obișnuia să fie săvârșită prin punerea mâinilor,¹⁹ așa cum se întâmplă în Tainele Pocăinței²⁰ și a Hirotoniei-Taine cu relevanță adâncă pentru eclesiologie, este grăitor. În acest gest se făcea vizibilă o anumită transmitere care așeza persoana umană în continuitatea de simțire a Apostolilor printr-o Cincizecime personală.²¹

Mărturia de credință semnifică o convergență a lumii omenești spre existența fericită a cetelor îngerești. Ea pune în lucrare darul cunoașterii Adevărului și exprimă în viața fiecărui credincios Revelația desăvârșită a lui Dumnezeu. Credința Bisericii nu este un enunț în sensul unui sistem elaborat prin eforturi raționale individuale-, deși încadrează existența umană și circumscrie enunțarea ipostatică. Credința Bisericii nu se reclamă din evaluările personale, nefiind, adică, singularizată și

¹⁶ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, traducere și note de pr. prof. D. Fecioru, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, p. 277.

¹⁷ Vezi și J. C. Larchet, *Sfântul Maxim Mărturisitorul. O introducere*, traducere de M. BOJIN, ediție îngrijită de pr. Dragoș Bahrim, Iași, Doxologia, 2013, pp. 264-268.

¹⁸ Jaroslav Pelikan, *Credo. Historical and Theological Guide to Creeds and Confessions of Faith in the Christian Tradition*, New Haven și Londra, Yale University Press, 2003, pp. 7-34.

¹⁹ Detalii la George Dion Dragas, „The Seal of the Gift of the Holy Spirit: The Sacrament of Chrismation”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, vol. 56 (2011), nr. 1-4, pp. 143-159.

²⁰ Pentru detalii asupra dezvoltării liturgice și asupra aspectului ecleziologic ale acestei taine vezi și James Dallen, „The Imposition of Hands in Penance: A Study in Liturgical History”, în: *Worship*, vol. 51 (1977), nr. 1, pp. 224-227.

²¹ Cf. A. Schmemmann, *Din apă și din Duh. Un studiu liturgic asupra Botezului*, traducere de Alexandru Mihăilă, București, Editura Sophia, pp. 113-121.

îmbogățită „esențial” de persoana umană care încearcă să asume Adevărul. Omul poate să transpară adevărul de credință, să participe la darul Revelației lui Dumnezeu și, în virtutea acestei participări, poate să manifeste ipostatic credința Bisericii. Totuși, omul nu poate *stăpâni* adevărul. Este foarte sugestiv că *Dogmatica* sistematizează învățătura de credință în cadrul unei prezentări argumentate de-a lungul Revelației lui Dumnezeu, a acțiunii Sale creatoare, mântuitoare și sfințitoare. Se arată prin acest gest că înșăși lucrarea lui Dumnezeu este conținutul credinței și se refuză impresia că acest „conținut” ar putea fi impersonal și abstract sau *stăpânit* de vreuna dintre persoanele umane. Rugăciunea rostită înainte de citirea Sfintei Evanghelii explicitează această stare de participare și de comuniune: „*Strălucеște în inimile noastre, Iubitorule de oameni, Stăpâne, lumina cea curată a cunoașterii Dumnezeirii Tale și deschide ochii gândului nostru spre înțelegerea evanghelicelor Tale propovăduiri. Pune în noi și frica fericitelor Tale porunci, ca, toate poștele trupești călcând, să viețuim dubovnicește, cugetând și făcând toate cele ce sunt spre bună-plăcerea Ta. Că Tu ești luminarea sufletelor și a trupurilor noastre*”²²

Pentru că este *koinonie* cu Sfânta Treime, credința are o formulare doxologică și implică obișnuința îngerească. Îngerii sunt primele ființe create care preaslăvesc lucrarea lui Dumnezeu (Iov 38, 7), și în mijlocul cărora credința rodește comuniune; ei devin, de aceea, normativi pentru felul în care omul participă la credință. Dar această comuniune în mărturie rămâne nedeplină până la Întruparea Fiului și Pogorârea Duhului Sfânt.

Omul este așezat în unitatea de credință a Bisericii încă de la Botez. Această rânduire precede moartea și învierea împreună cu Hristos și are o exprimare văzută, care trimite la Adevărul nevăzut și la comuniunea doxologică a *ekkleziei*. Fie cel adus spre Botez, fie nașul său rostește *Simbolul de credință* niceo-constantinopolitan și îi este îngăduit să vină în naos, să înainteze spre Pantocrator. Existența făpturii rămâne în registrul așteptării—în pronoas fiind pictați proorocii și binevestirea lor²³—până la momentul când omul își apropiază mărturia Bisericii, până când recunoaște credința apostolică în Dumnezeu-Treime și în lucrarea Sa mântuitoare. Actul de mărturie are un caracter văzut și este o expresie rațională a Revelației, deși trimite la cele nevăzute și nu poate fi

²² *Liturgier* (2012), București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, pp. 147-148.

²³ *Vezi Erminia picturii bizantine după versiunea lui Dionisie din Furna*, text îndreptat, completat și indicat de C. Săndulescu-Verna, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1979, pp. 300-301.

circumscris rațional.²⁴ Credința împlinește așteptarea și deschide în Duhul Sfânt comuniunea dintre cele pământești și cele cerești. Ea aduce laolaltă în Hristos slava celor de sus și pacea celor din lume (Luca 2, 14).

Participarea la cugetul *ekklesiei* prin mărturia credinței apostolice exprimă prima formă a întoarcerii în comuniunea cu Dumnezeu. Ea reprezintă o *metanoia* a puterii de cunoaștere și a simțirii omenești, fiind o ridicare a firii umane la demnitatea profetică a Mântuitorului.²⁵ Creștinii sunt unși spre a fi semne ale prezenței lui Dumnezeu în lume și fac experiența certitudinilor *dubovnicești* în Cuvântul dumnezeiesc. Dar această experiență dăruităși asumată trebuie să câștige tăria martiriului, să devină adică întru totul *martyria* Bisericii.

Martirii și unitatea de credință

Sfânta Scriptură profila, inițial, prin lexemul *martyria* propovăduirea apostolică sau mărturia despre Hristos Cel Înviat (Luca 24, 48). Aceasta avea o construcție doxologică, în sensul că preaslăvea lucrarea iconomică a lui Dumnezeu, dar nu explicita implicațiile personale și comunitare propriu-zise ale actului de credință. Episodul lapidării Sfântului arhidiacon Ștefan deplasează accentul de la dimensiunea doxologică la măsura transfiguratoare a mărturiei. Momentul în care cerurile sunt deschise și slava lui Dumnezeu se arată Sfântului (Faptele Apostolilor 7, 55),¹ coincide cu o schimbare a acestuia, astfel spus, cu trecerea lui de la vedere la străvedere, de la mărturie la martiriu – așa cum îl înțelege astăzi teologia (Faptele Apostolilor 22, 20). Lumina Slavei Dumnezeiești se proiectează în mărturia personală a Sfântului (Faptele Apostolilor 7, 56), iar cunoașterea dintâi se desăvârșește prin întâlnirea Mântuitorului, Fiului Care stă de-a dreapta Tatălui.²⁶ Tertulian sugerează,

²⁴ Vorbind despre relația dintre credințăși rațiune, Sfântul Grigorie din Nazianz (*Cuvântări teologice*, traducere de Gheorghe Tilea și Nicolae Barbu, București, Editura Herald, f. a., p.132) arată: „Când vom pune înainte puterea rațiunii, lăsând la o parte credința, și vom dărâma vrednicia de credință a duhului prin cercetări raționale, apoi când rațiunea va fi învinsă de mărimea lucrurilor-și va fi învinsă negreșit, de vreme ce pornește de la slabul organ al cugetării noastre-ce se întâmplă? Se întâmplă că slăbiciunea rațiunii apare ca o slăbiciune a tainei credinței noastre și astfel subtilitatea cuvântării se arată drept o golire a Crucii, cum crede și Pavel; căci credința este plinire a învățaturii noastre. Iar acela care anunță pe cele legate și care dezleagă pe cele înmodate, care ne aduce și nouă în minte să dezlegăm legăturile dogmelor care ne supun, mai ales transformându-i și pe aceștia, o de i-ar face credincioși în loc de meșteri ai cuvântului”.

²⁵ D. Stăniloac, *Opere complete IV: Iisus Hristos sau restaurarea omului*, pp. 264-286.

²⁶ Foarte probabil în acest sens martiriul este corelat Tainei Botezului, fiind numit adesea Botezul cu sânge. În Taina Botezului, preotul se roagă pentru ca lumina feței Dumnezeiești să se însemneze peste neofit, iar în martiriu aceeași lumină pare să

în lucrarea sa *Apologeticul*, această transformare trăită în experiența morții mucenicești: „*Pentru noi este un adevărat război când suntem aduși în fața judecătorilor, pentru ca acolo să luptăm pentru adevăr, sub primejdia morții. Însă se cheamă victorie, dacă atingi țelul pentru care ai luptat. Biruința aceasta cuprinde în sine și gloria de a fi plăcut lui Dumnezeu și cucerirea vieții veșnice. Dar suntem zdrobiți! Așa este, dar după ce am câștigat. Așadar, când murim de fapt învingem, când suntem zdrobiți suntem scăpați*”.²⁷

Mărturia martirilor devine *eikon* al Cuvântului Întrupat, întrucât trimite la viața Acestuia și Îi revelează puterea mântuitoare.²⁸

Unitatea de cuget se manifestă în suferințele mucenicești ca prezență a Vieții și Adevărului. Această prezență a Vieții este trăită de creștini în toată vremea, pentru că aceștia fac experiența lui Dumnezeu în lucrarea mărturisitoare și de propovăduire a Bisericii. Dar, pentru că martirii sunt părtași Vieții și Adevărului prin propria lor viață și prin propriul lor cuvânt, prezența mucenicilor este legată indisolubil de prezența lui Hristos.²⁹ Ei trăiesc prin excelență eclezial, potrivit mișcării divine de *kenoză* printr-o asceză personală. Urmează lui Hristos și se micșorează asemenea Lui, până la moartea jertfelnică. În virtutea acestui fapt de slujire și iubire, părțile din trupurile lor Sfinte sunt așezate în Sfânta Masăși în Sfântul Antimis, ca prezența lor să mijlocească înaintea lui Dumnezeu întreaga comuniune a *eklesiei*. Necunoscuți de lume, ei fac lumii cunoscut pe Fiul, pe Tatăl și pe Duhul Sfânt, ridicându-se la starea îngerească de mesageri, de purtători ai lui Dumnezeu.³⁰

---

transpară în mărturia Sfinților, fapt pentru care existența lor se confundă cu aceea a lui Hristos.

²⁷ Tertulian, *Apologeticus*L, 2-3 (PL 1, col. 531 A). Traducere de prof. N. Chițescu, E. Constantinescu, P. Papadopol, D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină* (PSB 3), introducere, note și indici de prof. N. Chițescu, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 108.

²⁸ Pr. prof. Petru Rezuș, *Aghiolgia Ortodoxă*, Caransebeș, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1940, pp. 55-57.

²⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul (*Ambigua*, traducere, introducere și note de pr. prof. D. Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, p. 216) afirma: „*Iar dacă, pe lângă aceasta, s-a tăgăduit și pe sine însuși «pierzându-și sufletul pentru Mine, îl va afla pe el» (Lc. 9, 24). Adică dacă a părăsit viața de aici cu voile ei, pentru cea mai bună, a dobândit numai pe Cuvântul cel viu și lucrător al lui Dumnezeu, Care «străbate prin virtute și cunoștință până la despărțitura sufletului și a duhului» (Evr. 4, 12), nemaiaivând nimic nepărtaș de prezența Lui. În acest caz s-a făcut fărăînceput și fără sfârșit (Evr. 7, 3), nemaiaivând în sine viață mișcătoare vremelnică— ce are început și sfârșit și e tulburată de multe patimi —, ci numai pe cea dumnezeiască și veșnică a Cuvântului sălășluit în sine, care nu-și are sfârșitul în nici o moarte*”.

³⁰ P. Rezuș, *Aghiolgia Ortodoxă*, pp. 65-67.

Martiriul este, de aceea, investirea deplină în Duhul Adevărului și în lumina Dumnezeiască.³¹

De la începutul creștinismului, mântuirea este asociată morții jertfelnice a Fiului Întrupat și martiriul este înțeles ca experiență întru asemănarea morții și Învierii lui Hristos. Dacă moartea Mântuitorului a izbăvit lumea din robia păcatului și a fricii, abnegația de sine a mucenicilor a continuat să vâdească între oameni mărturia de viață în Hristos. În martiri se arată desăvârșirea vieții și prin ei se vede unitatea doxologică a cosmosului. Acesta este motivul pentru care *Apocalipsa* îi înfățișează ca stând înaintea Tronului și slujind „zi și noapte” lui Dumnezeu (*Apocalipsa* 7, 91-17). Ei sunt aceia care dau mărturie neîntreruptă în comuniunea cu Dumnezeu, pentru că ei au lăsat toate și au urmat lui Hristos până la moarte. Există dezvoltări exegetice ale acestei imagini înfățișate de Sfântul Ioan Teologul: „*Martirul, așadar, în jertfa sa pentru Dumnezeu, iese din sine pentru a-L întâlni pe Dumnezeu. În el și datorită lui Dumnezeu se descoperă iubirea divină jertfelnică, el devenind astfel gata pentru a-și da viața pentru Împărăția Cerurilor. Din acest motiv întregul comportament al lui, alcătuit dintr-o mulțime de gesturi, îl arată ca pe un om unit în sine și în decizia sa de a fi în comuniune cu Dumnezeu. Deci, fiind plin de Dumnezeu, mucenicul este omul adevărat, reunificat în sine și împăcat cu întregul cosmos care-l înconjoară. Sfântul Ignatie aștepta ca, prin mucenicia sa, Dumnezeu să reverse asupra lui lumina cea curatăși, în sfârșit, odată ajuns acolo unde este Dumnezeu, să devină cu adevărat om*”.³²

Mucenicia nu poate fi redusă la moartea fizică pentru Hristos, ci presupune o continuă ieșire din robia patimilor și a cugetului pământesc.³³ Moartea martirică este expresia văzută a unei disponibilități perpetue și a unei iubiri de Dumnezeu trăite extatic de Sfinți și de Biserică. Înțelegând mucenicia sub forma acestei dispoziții *dubovnicești*, trebuie spus că ea conturează rostul esențial al omului și nu poate fi izolată de existența

³¹ Mihail Neamțu, *Gramatica Ortodoxiei. Tradiția după modernitate*, Colecția Plural-Religie, București, Editura Polirom, 2007, pp. 56-57.

³² Irienu Popa, *Experiențe mistice la Părinții Orientali*, seria *Mistică Ortodoxă*, vol. 2, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 2012, p. 75.

³³ Sfântul Ignatie Teoforul (*Către magnezieni V, 1-2*, în: *PSB* 1, traducere, note și indici de pr. D. Fecioru, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995, p. 166) scrie: „*Lucrurile au un sfârșit, iar în fața noastră stau acestea două: moartea și viața; și fiecare «are să meargă la locul lui» (Fapte 1, 25). După cum sunt două monezi, una a lui Dumnezeu, iar alta a lumii și fiecare din ele au o întipărire proprie, tot așa și cei necredincioși au întipăritura lumii acesteia, iar cei credincioși au, în dragoste, întipăritura lui Dumnezeu Tatăl prin Iisus Hristos; dacă nu alegem, prin El de bună voie moartea, în patima Lui, nu avem în noi viața Lui*”.

fiecărui creștin. Fie că este monah, fie că trăiește în lume, cel îmbisericit este chemat să exerseze sensul eshatologic al creației și să participe ascetic la mărturia vieții. Dimensiunile martiriului se actualizează în viața cotidiană a creștinului, care renunță la propriul său egoism și se jertfește pentru ca Hristos să trăiască în el. Este o smerire de sine care nu umbrește moartea mucenicească a Sfinților, dar o vedește în dimensiunea ei cotidiană și o transpune în lucrarea zilnică a creștinilor.

Înălțimea duhovnicească a muceniei, care păstrează ceva excepțional și de neînțeles pentru omul obișnuit, conturează slujirea unității de credință. Martirul arată până unde se întinde mărturia Adevărului și cu ce preț se cere păstrat acest Adevăr. Or, fiindcă măsura mărturiei este însăși viața cea vremelnică, *pleroma* unității de credință devine însuși scopul viețuirii pe pământ. Creștinismul nu proiectează ca scop al vieții un sistem doctrinar, ci o întâlnire personală cu Dumnezeu. Acesta e motivul pentru care nici unitatea de cuget a Bisericii nu poate fi redusă la o sumă de enunțuri dogmatice sau, mai bine spus, nu se poate epuiza într-un șir de formulări sintetice. Unitatea de credință presupune experiența unei prezențe de tipul celei arătate de Sfinții Mucenici. Ea se formulează *logic* pentru că este întemeiată *pnevmatologic*.

Suferințele și mărturia mucenicilor au apropiat slujirea acestora de Taina preoției lui Hristos.³⁴ Legătura dintre martiriu și preoție este întreită, demonstrând interdependența dintre unitatea de credință și unitatea de slujire în păstrarea comuniunii ecleziale. Această corelație are, întâi, o exprimare liturgică. Mucenicii urmează Jertfei lui Hristos, „*Arbierul Care a șezut de-a dreapta tronului slavei*” (Evrei 8, 1), devenind altare ale slujirii sacramentale³⁵. În moartea lor pentru credință, martirii arată sensul vieții și redau trupului transparența *duhovnicească* de la începutul creației. Paradoxal, trupurile lor sfinte-care sunt jertfăși altar pentru Dumnezeu și în care cele văzute s-au unit cu puterile cele nevăzute-sunt împărțite în toată lumea. Comunitățile locale trăiesc, în acest fel, o aducere împreună prin Sfintele Moaște ale martirilor, ele fiind așezate simbolic la temelie altarului Bisericii. Relația dintre preoție și *martyria* are, apoi, o identitate eshatologică. Slujirea preotului comunică harul sfinților și crește *koinonia ekklesiei* spre *parusia* lui Dumnezeu.

³⁴ *Tradiția Apostolică IX*. Traducere de I. Ică Jr., în: *Canonul Ortodoxiei*, volumul I: *Canonul apostolic al primelor secole*, Sibiu, Editura Deisis, 2008, p. 577.

³⁵ Sfântul Chiril al Alexandriei (*Închinarea și slujirea în Dub și Adevăr*, PSB 38, traducere, introducere, indici și note de D. Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 107), vorbește despre faptul că Hristos Însuși este Jertfăși Altar. Fiind asemenea Stăpânului, mucenicii sunt jertfă de sine și altar al acestei jertfe.

Lucrarea preoțească și persoana clericului sunt semne ale prezenței lui Dumnezeu și icoane ale comuniunii ortodoxe,³⁶ iar martiriul exprimă aceeași *parusie* a Tatălui, în Fiul, prin harul Duhului Sfânt. „*Actele Martirice ne arată din abundență că Sfinții Mucenici în suferințele lor nu sunt niciodată singuri, ci Dumnezeu Cel «minunat întru sfinții Săi» este permanent în ei și în toate momentele vieții lor. Spre pildă, în martiriul Sfântului Policarp se spune că: «în ceasul muceniei, cei chinuți dovedeau tuturor că prea vitejii martiri ai lui Hristos sunt ca și dezbrăcați de trup sau, mai bine, Domnul Însuși era de față și vorbea cu ai Săi». [...] Evident, atât Mântuitorul are un rol covârșitor în viața martirului, cât și Sfântul Duh. În suferința sa pentru Hristos, mucenicul nu este niciodată părăsit de Paracletul Care însuflă nevoitorului răspunsurile în fața persecutorilor. Tocmai aceasta face ca faptele mucenicului și cuvintele lui să fie considerate ca mărturisiri de credință și evenimente liturgice».*³⁷

Acolo unde se arată moartea mucenicească, se face vizibil, deopotrivă, Chipul Tatălui și milostivirea Sa către oameni. Sfinții Mucenici se aseamănă preoților, în al treilea rând, pentru că propovăduiesc pe Hristos. Moartea martirică naște pretutindeni fii noi Bisericii și aduce rod însutit prin mărturia ortodoxă despre Dumnezeu.

Unitatea de credință, așa cum se profilează ea în mărturia și moartea Sfinților Mucenici, explicitează vocația martirică a Bisericii. Nu este vorba doar despre caracterul ascetic sau despre exercițiul jertfelnic potrivite lucrării și misiunii ecleziale, cât despre faptul că înșăși credința rămâne în profunzimile ei o participare la suferințele și biruința Mântuitorului. Ucenicul lui Hristos năzuiește să *sîmte* împreună cu Hristos moartea, pentru a cunoaște împreună cu El și Învierea.³⁸ Sfântul Ignatie Teoforul rezumă această orientare a Bisericii și a fiecărui creștin: „*Nașterea mea mi-i aproape. Iertați-mă, fraților! Să nu măîmpiedicați să trăiesc, să nu voiți să mor! Nu-l dați lumii pe cel care voiește să fie al lui Dumnezeu, nici nu-l amăgiți cu materia! Lăsați-mă să primesc lumină curată! Ajungând acolo, voi fi om! Îngăduiți-mi să fiu următor al patimilor Dumnezeului meu! Dacă-L are cineva în el, să se gândească ce vreau și să aibă milă de mine, pentru câștie cele care mă apasă*”.³⁹

Ekklesia își înțelege unitatea de credință ca identitate vie în Hristos, prin Duhul Sfânt.

³⁶ Vezi și D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă (II)*, ediția a IV-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010, p. 259.

³⁷ Irineu Popa, *Experiențe mistice la Părinții Orientali*, pp. 123-125.

³⁸ Rugăciunea ce încheie *Acatistul Sfintei Cruci* exprimă frumos această năzuință: „*Mă rog bunătății Tale celei nemărginite, ca să mă faci și pe mine părtaș sfințelor Tale Patimi, cinstitelor râni și morții Tale celei de viață făcătoare*”.

³⁹ Sfântul Ignatie Teoforul, *Către romani VI*, 2-3, în: *Scrierile Părinților Apostolici (PSB 1)*, p. 176.

Astra Salvensis, an IV, număr 7, 2016

Martori și mărturisitori-slujirea Tradiției

Acest lucru pare să fie demonstrat și de existența Sfinților Mărturisitori, care desfășoară propria lor viață ca mărturie a Adevărului. În anumite situații, precum cea în care se afla Sfântul Maxim Mărturisitorul, spre exemplu, aceștia rămân singuri în comuniunea credinței, fapt ce arată că unitatea de cuget a *ekkleisiei* nu este dependentă de o cantitate, nici supusă unor silogisme filosofice. Ea depinde de dobândirea Duhului Sfânt și de păstrarea prin El a comuniunii cu Dumnezeu-Treime și a Revelației Sale. Cuvântul Sfântului Maxim către surorile din Cartagina explicitează acest înțeles: „*Eu socoteam că sunteți bine întărite în adevăr și că aveți temelile sufletului neclintite de la binecredincioasa mărturisire și din nădejdea dreptei credințe nepătate și fără greșeală a lui Hristos, din respectul pentru harul lui Dumnezeu, care v-a chemat pe voi și v-a unit cu trupul viu și întreg și nepătat al sfintei Biserici universale și apostolice și v-a întărit când vă veștejea boala răcirii și a neștiinței, făcându-vă mădulare ale trupului de obște al Bisericii. Căci prin acest har se vestește cuvântul puternic și binecredincios și drept și adevărat al mântuirii*”.⁴⁰

A te păstra în unitatea de credință presupune a te păstra viu în Biserica lui Dumnezeu;⁴¹ a exprima nu o părere întemeiată pe opțiunile personale, ci Adevărul *katholic* al *ekkleisiei*, Adevăr asumat în chip personal.

În lumina vieții Sfinților Mărturisitori, unitatea de cuget a Bisericii primește trăsăturile unei slujiri a Tradiției. Dacă prima formă de participare la mărturia eclezială a făcut evidentă necesitatea unei continuități în comuniunea Cincizecimii, iar suferințele mucenicești au exprimat unitatea de credință ca prezență vie a Cuvântului, experiența Mărturisitorilor subliniază importanța coordonării celor două realități. În teologhisirea acestora din urmă se manifestă continuitatea pnevmaticăși prezența hristică experiate de comunitatea apostolică, fiindcâinvățătura și propovăduirea Adevărului coincid în cuvântul lor în chip desăvârșit. Spus

⁴⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Epistola XVII* (PG 91, col. 584 D-585 A). Traducere de D. Stăniloae, în *Scrieri și epistole bristolice și dubovnicești* (PSB 81), introducere și note de D. Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990, p. 149. Cf. și I. Ică Jr., *Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) și tovarășii săintru martiriu: papa Martin, Anastasie Monahul, Anastasie Apocrisiarul. „Vieți”-adele procesului-documentele exilului*, Sibiu, Editura Deisis, 2004, pp. 56-57.

⁴¹ Alain Riou, *Le monde et l'Église selon Maxime le Confesseur*, Paris, Beauchesne, 1973, pp. 135-146. Veziși J.-C. Larchet, *Sfântul Maxim Mărturisitorul. Mediator între Răsărit și Apus*, traducere de Daniela Cojocaru, ediție îngrijită de pr. Dragoș BAHIRM, Iași, Doxologia, 2010, pp. 199-215.

altfel, acești Sfinți dau mărturie despre măsura de participare la Tradiție⁴² a întregii Biserici, pentru că propovăduirea lor are o relevanță misionară esențială pentru mântuirea celor care trăiesc în comunitatea eclezială. Ei fac vizibil Adevărul catolic al Bisericii sub imperiul unei necesități misionare care privește întreaga comuniune a *ekkleziei*. Intimitatea dintre cuvântul lor și cugetul Bisericii-sau faptul că aceștia participă la mintea lui Hristos (Filipeni 2, 5), face ca prin vocea lor să se facă auzit Cuvântul lui Dumnezeu către oameni. Spre deosebire de Sfinții Martiri, care dau măsura ipostatică potrivită mărturiei de credință-afirmând Adevărul cu prețul propriei lor vieți-, Sfinții Mărturisitorii arată catolicitatea potrivită mărturiei de credință⁴³-așadar, afirmă Adevărul lui Dumnezeu așa cum s-a descoperit încă din vremea Profetilor și a Apostolilor. Ei sunt, în acest sens, slujitorii Tradiției Bisericii,⁴⁴ adică chipuri ale viețuirii în Cuvânt prin Duhul Sfânt.

Teologia răsăriteană consideră persoana episcopului și instituția sinodului drept exponenți ai vocației Sfinților Mărturisitori. Acest lucru este demonstrat de faptul că hirotonia unui episcop implică participarea a

⁴² Asupra modului în care Ortodoxia înțelege Tradiția vezi sinteza realizată de J. A. McGuckin, „Eshaton and Kerygma: The Future of the Past in the Present Kairos. The Concept of Living Tradition in Orthodox Theology”, în *St. Vladimir's Theological Quarterly*, vol. 42 (1998), nr. 3-4, pp. 225-271.

⁴³ George Florovski, *Bible, Church and Tradition: An Eastern Orthodox View* (Collected works I), Belmont, MA, 1971, p. 44: „Catolicitatea nu păgubește personalitatea, iar o conștiință catolică nu este nici generică, nici rasială [...] catolicitatea este o unitate concretă în minte și simțire. Catolicitatea este maniera, sau ordinea sau poziția unei conștiințe înălțate la «treapta catolicității» [...] Nu ar trebui să spunem: «Toți ajung la treapta catolicității în Biserică», ci «fiecare poate, trebuie și este chemat să o ajungă». Starea aceasta nu este ajunsă întotdeauna și de către toți. În Biserică, îi numim Învățători [Doctors] și Părinți pe cei care au ajuns o astfel de stare, pentru că în propovăduirea lor auzim nu doar mărturia personală, ci mărturia Bisericii; ei ne vorbesc din plinătatea catolicității, din plinătatea unei vieți desăvârșite în har”.

⁴⁴ Vladimir Lossky, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, traducere Anca Manolache, București, Editura Humanitas, 1988, pp. 159-160: „Există o dublă dependență între «Tradiția Bisericii catolice» – care înseamnă facultatea de a cunoaște Adevărul în Duhul Sfânt și «învățătura Părinților»-adică regula de credință păzită de Biserică. Nu poți aparține Tradiției contrazicând dogmele, cum nu poți nici să te servești de formulele dogmatice primite pentru a opune o «ortodoxie» formală oricărei noi expresii a Adevărului pe care-l poate produce viața Bisericii. Prima atitudine este aceea a înnoitorilor revoluționari, a falșilor profeți care păcătuiesc împotriva Adevărului exprimat, împotriva Cuvântului întrupat în numele Duhului cărui pretind că-i aparțin. Cea de a doua este aceea a unor conservatori formalști sau a unor farisei ai Bisericii, care, în numele unor expresii obișnuite ale Adevărului, riscă să comită păcatul împotriva Duhului Adevărului. Făcând distincție între Tradiția în care cunoaște Biserica Adevărul și «tradiția dogmatică» pe care ea o stabilește prin magisteriul ei și o păzește, găsim aceeași relație pe care am întâlnit-o între Scriptură și Tradiție: nu putem nici să le confundăm, nici să le separăm, fără a le lipsi de caracterul de plenitudine pe care-l posedă împreună”.

cel puțin doi sau trei arhieri, care să ofere mărturia plinirii-potrivit voii lui Dumnezeu-desfășurate într-o comunitate bisericească. Hirotonia unui ierarh coincide recunoașterii, făcute de episcopii unor Biserici locale diferite, continuității și catolicității harismatice a mărturiei de credință, a identității și unității în Cuvânt.⁴⁵ Episcopii sunt martorii și mărturisitorii Adevărului descoperit, și succesiunea în care se înscriu prin hirotonie este, înainte de toate, succesiunea unei ipostazieri a mărturiei catolice și apostolice. Nu este vorba, în principal, despre transmiterea canonică a unui har special prin hotărârea unui colectiv de slujitori, care posedă deja acest dar și care au constitutiv dreptul și puterea să-l transmită, ci despre așezarea candidatului într-o slujire dată *ekklesiei* de către Dumnezeu. „*Este nu un transfer al darului de către cei care l-au primit, ci adevărarea faptului că același dar, pe care ei l-au primit în Biserică de la Dumnezeu, se dă acum acestui episcop în Biserică*”.⁴⁶ În acest sens, adunarea episcopilor la hirotonia unui ierarh, ca formă de afirmare a continuității și catolicității vocației mărturisitoare într-o comunitate locală, indică împreună lor slujire și comuniunea lor în Adevăr. Acest lucru caracterizează, de asemenea, adunarea episcopilor în sinoade.

Recunoscând cele trei forme de participare la cugetul Bisericii, adică (1) nevoița, (2) martiriul și (3) mărturisirea, comunitatea eclezială s-a confruntat, încă din primele secole, și cu refuzul asumării acestei unități. De-a lungul timpului, unitatea de credință a *ekklesiei* a fost negată tocmai de ceea ce Sfinții Părinți au numit „erezie”.

Împotriva unității de cuget a Bisericii: păcatul ereziei

Erezia a fost definită, adesea, ca deviere de la comunitatea de credință. Înțelesă astfel, ea apare în gândirea unor istorici moderni drept expresie a unui anume tip de creștinism, concurent celui oficial și agreat de puterea politică.⁴⁷ Concepția acesta are la bază realitatea pluralităților ortodoxe, evidente în Scriptură și în perioada apostolică, dar pare să neglijeze faptul că diferențele inter-comunitare nu au condus la o contrazicere și nici nu s-au afirmat printr-un proces de absolutizare. Comunitățile petrinăși ioaneică, spre exemplu, au accentuat aspecte

⁴⁵ A. Schmemmann, „The Idea of Primacy in Orthodox Ecclesiology”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, vol. 4 (1960), nr. 2-3, pp. 56-61.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 58.

⁴⁷ Detalii la Bart D. Ehrman, *The Orthodox Corruption of Scripture. The Effect of Early Christological Controversies on the Text of the New Testament*, New York, Oxford University Press, 1993.

deosebite ale vieții ecleziale, fără să modifice *Regula de credință* a comuniunii Bisericii⁴⁸ și fără să se impună ca surse unice ale unității în Cuvânt. În acest sens, ideea unor heterodoxii concurente este departe de realitatea istorică.

Însuși pluralul „ereziei” („erezii”) este oarecum inutilizabil dogmatic. Erezia se desfășoară ca opțiune absolută, alegere ce neagă orice comunitate, cunoaștere care se hrănește din izolare. Din acest punct de vedere, eresia este doar una, deși ea prinde multe forme și a avut numeroase formulări. Erezia este una, pentru că fiecare dintre posibilele ei formule pornește de la același procedeu de „*absolutizare a relativului*”.⁴⁹ Privită ca alegere definitivă,⁵⁰ eresia neagă dialogul, neagă comunitatea și subjugă Revelația. În astfel de situații, Biserica vine să răspundă nu unei învățături concurente, ci unei învățături care periclitează tocmai comunitatea și dialogul. Și, în chip firesc, fiindcă eresia se propune ca singularitate, Biserica dă mărturie despre dialog și comuniune prin Sinod. Este un contrapunct care nu e menit să contradică, ci să orienteze comunitatea bisericească către Cuvântul Întrupat. *Epistola către Diognet* împuternicește această atitudine: „*Cum spuneam, ceea ce li s-a predat nu e o invenție pământească, ceea ce cer să se păzească cu atâta grijă nu e o născocire muritoare și nu li s-a încredințat administrarea tainelor omenesti. Ci cu adevărat însuși Dumnezeu Atoatefăitor, Atoatecreator și nevăzut, El însuși din ceruri a așezat în oameni și a întărit în inimile lor adevărul și cuvântul sfânt și neînțeles, nu trimițând oamenilor, cum și-ar putea imagina cineva, un slujitor, un înger sau arbonte, sau pe cineva din cei ce conduc cele pământești sau unul din cei cărora li s-au încredințat guvernările în ceruri, ci pe însuși meșterul și creatorul a toate, prin care a creat cerurile, prin care a închis marea în hotarele ei, ale cărui taine le păzesc cu credință toate stihile, de la care a primit soarele porunca să păzească măsurile alergărilor zilei, căruia i se supune luna, care a primit poruncă să lumineze noaptea, căruia i se supun stelele care urmează alergarea lunii, de care au fost rânduite și hotărâte toate și căruia i se supun cerurile și cele din ceruri, pământul și cele de pe pământ, marea și cele din mare, focul, aerul, adâncul, cele din înălțimi, cele din adâncuri și cele din mijloc; pe acesta l-a trimis lor. L-a trimis oare, cum ar putea socoti vreunul din oameni, pentru tiranie, pentru frică și pentru înlemnire? Nicidecum. L-a trimis în îngăduințăși blândețe, cum trimite un împărat pe fiul său împărat; l-a trimis*

⁴⁸ Asupra dezvoltării *Regulii de credință*vezi și Tomas Bokedal, „The Rule of Faith: Tracing Its Origins”, în: *Journal of Theological Interpretation*, vol. 7 (2013), nr. 2, pp. 233-255.

⁴⁹ C. Yannaras, *Ortodoxie și Occident*, București, Editura Bizantină, 1995, pp. 73-74.

⁵⁰ Alexis Kniazeff, în *Dictionary of the Ecumenical Movement*, ediția a II-a, editat de Nicholas LOSSKY, Jose Miguez Bonino, John Pobee, Tom F. Stransky, Geoffrey Wainwright, Pauline Webb, EBB, Geneva, WCC Publications, 2002, pp. 512-213.

Astra Salvensis, an IV, număr 7, 2016

ca Dumnezeu, l-a trimis ca unor oameni; l-a trimis mântuindu-i, convingându-i, nu violentându-i, căci la Dumnezeu nu există violență. L-a trimis chemând, nu prigonind; l-a trimis iubind, nu judecând".⁵¹

Revelația iubirii mărturisită în comuniunea apostolică a Bisericii orientează unitatea de cuget a *ekklesiei* împotriva tendinței de izolare.

Păcatul ereziei reprezintă o cădere împotriva unității de cuget a Bisericii, fiind manifestat atât în dorința de a inova Revelația, cât și în incapacitatea de a asuma dinamic Tradiția Bisericii. Dacă desconsiderarea Tradiției indică ispita unei izolări îngâmfate, repetarea mecanică și sterilă a adevărului nu implică în chip real comuniunea cu Acesta. Nici ruptura de Tradiție, nici rostirea lipsită de Duh a *Simbolului de credință* nu au parte în cugetul Bisericii. Aceasta pentru că obișnuirea de a trăi în Duhul Sfânt presupune deprinderea capacității de a te mișca creator în iubirea Cuvântului, dobândirea puterii de a răspunde în mod personal chemării Mântuitorului și de a face viața ta mărturie a Adevărului.⁵² Este regretabil faptul că pânăși în contextul hirotoniei arhierilor această mărturie personală a credinței catolice nu mai păstrează dinamismul inițial, ci se propune ca reiterare extinsă și unitară a *Simbolului niceo-constantinopolitan*.⁵³ Se inoculează, în acest proces, un conservatorism puțin specific Ortodoxiei. Trebuie spus răspicat: erezia sau absolutizarea unei experiențe relative se petrece adesea în tăcerea și impasibilitatea unei persoane, în refuzul de a asuma ipostatic cugetul Bisericii. Unei astfel de atitudini nesimțitoare îi este rostită întrebarea dureroasă a Împăratului: „*Prietene, cum ai intrat aici fără haină de nuntă?*” (Matei 22, 12).

Erezia atinge comuniunea Trupului tainic în chip dublu. Ea produce o despărțire plină de suferință și un dezacord stricător de suflet. Invățătura de credință a Bisericii sau unitatea de cuget în Logosul Tatălui este *dubovnicească* și constituie *contextul* prin care omul ajunge la mântuire. Schimbarea adevărului de credință afectează însăși posibilitatea vieții împreună cu Dumnezeu prin Duhul Sfânt și are repercursiuni în *traseul* soteriologic al fiecărui mădular.⁵⁴ Participarea la erezie are consecințe în viața ipostasului în dezacord cu *ekklesia*, omul se depărtează de unitatea vieții și de slujirea lui Hristos-, dar are rezonanțe și în comunitatea

⁵¹ *Epistola către Diognet VII, 1-5*. traducere I. Ică Jr., în: *Canonul Ortodoxiei*, p. 385.

⁵² Cf. G. Florovsky, *Aspects of Church History* (Collected works IV), Belmont, MA, 1975, pp. 155-156.

⁵³ *Arhieratikon*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1993, pp. 87-94.

⁵⁴ Irineu Popa, „Dogmele și mărturisirile de credință ale Bisericii-sensul apofatic și raționalitatea lor mai presus de rațiune”, în: *Mitropolia Olteniei*, vol. LXIV (2012), nr. 9-12, p. 17.

doxologică. Pentru că Dumnezeu nu își retrace deplin darul Său nici măcar de la cei care aleg să-Li respingă dragostea în veci,⁵⁵ chiar și acela care se face părtaș minciunii rămâne într-o legătură cu Adevărul Vieții și, implicit, cu Biserica. Aceasta înseamnă că Trupul întreg va suferi pentru cei care s-au făcut „bârfitori” ai Sfintei Treimi⁵⁶ prin propria alegere. În al doilea rând, erezia a pricinuit comunității ecleziale o anumită ispită de exprimare justificativă și negativă. Teologii au subliniat, uneori, că părțile ereziarhilor au fost de folos Bisericii întrucât au oferit șansa unor precizări dogmatice importante.⁵⁷ Această percepție istoricizantă a Tradiției imaginează comuniunea Trupului într-un continuu antagonism și umbrește dimensiunea pozitivă a *martyriei* ortodoxe. Mărturia de credință a existat în virtutea răspunsului personal și comunitar de asumare a Revelației, iar conștiința apologetică a Bisericii a fost neîntrerupta comuniune în *pleroma* Adevărului revelat. Nu există antagonism și concurență în formularea credinței, nefiind cine să ascundă, „*Lumina lumii*” (Ioan 8, 12), și nici ființă capabilă să o înlocuiască, deși există posibilitatea unui refuz al lui Hristos. A vorbi despre rolul pozitiv al ereziei este periculos, tocmai pentru că lasă impresia unui adevăr de credință formulat datorită unui dialog istoric și printr-un proces de evoluție și negație.⁵⁸ Trupul Bisericii se exprimă *dubovnicește* și are comuniune ascetică în harul Duhului Sfânt, unitatea de credință fiind întemeiată în *iconomia* lui Dumnezeu, nu în *chronologia* omenirii. Cu alte cuvinte, unitatea de credință nu se explică împotriva cuiva sau în sensul unei creșteri doctrinare, ci prin Întrupare și Cincizecime.

La capătul acestei scurte prezentări asupra unității de credință a Bisericii și asupra aspectului ei de *înțoarcere* a cunoașterii omenești către Dumnezeu prin (1) nevoiță, (2) martiriu și (3) mărturie, trei concluzii eclesiologice se impun. Prima dintre acestea are în vedere importanța

⁵⁵ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă (III)*, pp. 272-286.

⁵⁶ Este demn de remarcat că Tradiția Bisericii îi cataloghează pe eretici drept bârfitori. Termenul nu implică refuzul categoric a ceva, ci dorința de a defini Adevărul în baza propriilor neputințe, patimi și percepții, în virtutea unei păreri de sine. În cântările de la Vecernia prăznuirii Sfinților Atanasie și Chiril (Minei pe ianuarie..., p. 316 A), de pildă, ortodoxia Părinților Bisericii este echivalată simplu doxologiei: „*Cu cântări plăcute să binecuvântăm zăna de față a învățătorilor. Căci acești răvniitori ai lui Hristos ne stau înaintea spre laudă. Care, surpând bârfelele ereticilor, ne-au învățat pe noi a cinsti Treimea, și se roagă lui Dumnezeu pentru sufletele noastre*”.

⁵⁷ Cf. de pildă, dezvoltările Petru Rezuș, *Tradiția dogmatică*, Caransebeș, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1939, pp. 228-230.

⁵⁸ De altfel, orientarea eretică există încă de la căderea primilor oameni în păcat-în erezie se ascunde negația și justificarea egocentrică a protopărinților-, după cum există și o cunoaștere omenească nedeplină a Adevărului încă de dinainte de Întrupare.

unității de cuget a Bisericii, cea de a doua se referă la principiul de „funcționare” în această unitate și felul în care ea este păstrată de *ekklesia*, iar ultima are relevanță pentru comunitatea locală a Bisericii. Cele trei sentințe pot fi considerate răspunsuri la tot atâtea întrebări care se profilează în dezbaterea eclesiologică contemporană: a) Este necesară o unitate a credinței? b) Cum se oferă garanția acestei unități de cuget? și c) Ce anume înseamnă pentru o Biserică locală participarea la unitatea de credință?

(a) Unitatea de cuget este constitutivă *ekklesiei*, deoarece presupune o continuare în lume a conștiinței prezenței Cuvântului Dumnezeu-iesc. Când Fiul Se întrupează, creația cunoaște apropierea lui Dumnezeu în chip tangibil. Hristos împlinește toată vestirea profetică, încheie întreaga așteptare a lumii și reface capacitatea omenească de a sesiza *parusia* și lucrarea lui Dumnezeu. Pogorârea Duhului Sfânt la Cincizecime sub chip de „*limbi ca de foc*” (Faptele Apostolilor 2, 3), prelungește această sensibilitate *dubovnicească* în adunarea Apostolilor, făcând lucrarea acestora și viața lor părtașe prezenței divine. Biserica se întemeiază pe această conștiință a Cuvântului Întrupat și depinde de păstrarea acestei părtașii date în Duhul. Nimeni nu poate rămâne în *koïnomie* cu Dumnezeu, dacă nu trăiește realitatea prezenței Cuvântului în Duhul Sfânt, dacă nu participă adică la slujirea profetică a Mântuitorului. În acest sens, unitatea de credință este necesară existenței ecleziale.⁵⁹

Toate actele liturgice ale Bisericii se întemeiază pe conștiința acestei prezențe Dumnezeu-iesi. În Taina Pocăinței, de pildă, se atrage atenția penitentului că Însuși Hristos stă de față primind mărturisirea.⁶⁰ Împăcarea cu *ekklesia* și revenirea celui ce a păcătuit în comuniunea sfințeniei lui Dumnezeu reclamă înainte de toate recunoașterea *parusiei* Persoanei. O astfel de recunoaștere condiționează participarea credinciosului la slujbele și rugăciunile Bisericii, pentru că redă omului orizontul existenței în Hristos. Așadar, unitatea de credință nu poate fi redusă la sistemul doctrinar al *ekklesiei*, deși îl implică.⁶¹ Ea este nesfârșit

⁵⁹ Vezi și observațiile lui Jean-Claude Larchet, *Biserica, Trupul lui Hristos, vol. I: Natura și structura Bisericii*, traducere de Marinela Bojin, București, Editura Sophia, 2013, pp. 95-121.

⁶⁰ *Molitfelnic*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 59.

⁶¹ Există o legătură organică între viața și învățătura Bisericii. Ioannis Romanides (*Dogmatica patristică Ortodoxă. O expunere concisă*, traducere de Dragoș Dâscă Sibiu, Editura Ecclesiast, 2010, p. 81) arată că: „*Acolo unde nu există dogmă ortodoxă, Biserica nu poate garanta validitatea Tainelor. Conform Părinților Bisericii, dogma ortodoxă nu este niciodată despărțită de viața dubovnicească. Unde este dogmă greșită, există, de asemenea, o viață dubovnicească greșită*”

mai adâncă decât toată *Dogmatica*⁶² și se manifestă în conștiința identificării cu Hristos (Galateni 2, 20). Parafrazând învățătura Sfântului Apostol Pavel, unitatea de credință se reflectă în viețuirea logosificată a fiecărui creștin.

(b) Dacă unitatea de cuget este esențială dinamicii ecleziale, atunci păstrarea și transmiterea acesteia reprezintă o prioritate a comunității ortodoxe. Acest lucru a fost remarcat încă din primele secole și, de-a lungul timpului, au fost propuse patru principii de garantare a unității de credință. (1) A fost sugerată, întâi, o legătură între persoana episcopului și adevărul mântuitor transmis Apostolilor, până când s-a dovedit că mulți dintre cei rânduiți slujirii Cuvântului au căzut împotriva dreptei învățături.⁶³ (2) Autoritatea aceasta a fost trecută, apoi, consensului sinodal, dar nici această instituire nu a reușit să gireze istoric unitatea de credință. Există tomuri întregi care condamnă una sau alta din adunările sinodale pe motiv că au inovat Tradiția *ekkleiei* și *Regula de credință*. (3) Accentuând importanța discernământului duhovnicesc și valorizând asceza personală, comunitatea Bisericii a văzut în Părinți și în *didaskaloi*⁶⁴ principii ale unității de învățatură. Această a treia încercare de a garanta unitatea de cuget a *ekkleiei* a avut o influență puternică asupra Răsăritului, fără a rezolva deplin problematica. Chiar și în scrierile Sfinților Părinți există pasaje ce nu se potrivesc învățăturii ortodoxe, iar interpretările *didaskalilor* sunt, pe alocuri, departe de cugetul Bisericii. (4) Adoptarea în secolul al cincilea a sentinței legaliste exprimate de Sfântul Vincențiu de Lerin-, „deținem ceea ce s-a cuget pretutindeni, întotdeauna și de către toți”,⁶⁵ a împins discuția despre unitatea de învățatură aproape

---

șivice versa. Mulți oameni despart dogma de evlavie dar acest lucru este o greșeală. Când Hristos spune: «Fiți desăvârșiți...ca și Tatăl vostru...», El sugerează că trebuie să se știe ce semnifică desăvârșirea. Astfel, pentru noi, ortodocșii, criteriul validității Tainelor este dogma ortodoxă; iar pentru eterodocși, succesiunea apostolică. Pentru creștinismul ortodox, tradiția nu este suficientă pentru a avea o birotonie autentică apostolică, ci pentru aceasta este necesar a avea dogma ortodoxă. Evlavia și dogma sunt o singură identitate și nu pot fi despărțite una de cealaltă. Unde există dreaptă învățatură există, de asemenea, dreaptă lucrare. Ortodoxia înseamnă: a) dreaptă slăvire, și b) dreaptă lucrare”.

⁶² Dogmele indică limitele ortodoxe ale mărturiei despre Dumnezeu, dar nu epuizează taina unității de cuget a Bisericii. Ele acționează asemenea unor *borne*: arată drumul potrivit călătoriei, fără să cuprindă întregul mister al experienței propriu-zise. Detalii la: Irineu Popa, „Dogmele și mărturisirile de credință ale Bisericii – sensul apofatic și raționalitatea lor mai presus de rațiune”, pp. 9-26.

⁶³ J. A. McGuckin, „Eshaton and Kerygma: The Future of the Past in the Present Kairos. The Concept of Living Tradition in Orthodox Theology”, pp. 235-236.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 242-245.

⁶⁵ Sfântul Vincențiu de Lerin, *Commonitorium primum II* (PL 50, col. 40).

de absurd,⁶⁶ întrucât niciuna din dogmele fundamentale nu a fost acceptată *pretutindenși de către toți*. S-ar putea spune că acest principiu de funcționare s-a dovedit ineficace din momentul pronunțării lui, deși teologii au făcut constant apel la el pentru a demonstra continuitatea și unitatea de credință a *ekkleliei*. Niciunul dintre cele patru principii enunțate istoric nu a putut garanta singur unitatea Bisericii și, de aceea, ele au fost conjugate. Episcopul, sinodul și Părinții au format împreună pilonii continuității și transmiterii *Regulii de credință* a Bisericii.

Răsăritul consideră, până astăzi, că măsura unității de cuget este însăși unitatea de viață a *ekkleliei*. Nimic nu a girat *pleroma* unității de cuget mai bine decât evenimentul liturgic și doxologic,⁶⁷ experiența pe care fiecare generație umană și fiecare comunitate este datoare să o facă în comuniune și creativitate. Acest fapt nu a supus adevărul dogmatic moralei creștine, ci a indicat interdependența dintre teologie, asceză și Liturghie.

(c) La nivelul relației inter-comunitare, unitatea de credință a avut și are un rol central. În ce privește întâlnirea cu eterodocșii și eforturile de a apropia pe cei de dinafara comuniunii Bisericii, rolul și importanța unității de credință este evident.⁶⁸ Centralitatea unității de cuget este însă mult mai provocatoare în contextul discuțiilor inter-ortodoxe, unde drumul de la (1) nevoie la (3) mărturia *katholică* primește un caracter practic. Acesta se conturează, în speță, în cadrul discuțiilor privind reorganizarea sau modificarea dipticelor. Christos Yannaras, de pildă, își întemeiază critica poziției rusești de revizuire a Pentarhiei pe chestiunea participării sau a aportului unei comunități locale la păstrarea și apărarea adevărului de credință.⁶⁹ *Ce a oferit comuniunii de credință Biserica Ortodoxă a Rusiei?* -întrebă reputatul filozof. Ca un răspuns pertinent să poată fi alcătuit, logica acestui tip de afirmație ar trebui răsturnată. Mai curând se cuvine întrebarea: *Cât din martyria ekkleliei și-a însușit Biserica Ortodoxă a*

⁶⁶ G. Florovsky, *Bible, Church and Tradition: An Eastern Orthodox View*, pp. 51-52.

⁶⁷ J.ohn Behr, *Irenaeus of Lyon. Identifying Christianity*, Oxford, Oxford University Press, 2013, p. 115.

⁶⁸ Cf. M. Aghiorgoussis, „The Unity of the Church: An Orthodox Point of View”, în *Greek Orthodox Theological Review*, vol. 50 (2005), nr. 1-4, pp. 141-185. pp. 151-162. Vezi și Ion Briă, „Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine (teză de doctorat)”, în *Studii Teologice*, vol. XX (1968), nr. 1-2, pp. 109-112.

⁶⁹ C. Yannaras, *Adevărul și unitatea Bisericii*, p. 237: „*Moscova nu a dat până acum dovada unui aport organic și vital la modul de funcționare al unității sobornicești a ortodocșilor sau la apărarea adevărului ortodox. Nu se poate vorbi cu ușurință despre o dimensiune rusă a Ortodoxiei sobornicești, așa cum se poate vorbi, de pildă, despre dimensiunea Alexandriei și Antiobiei în teologie, a Constantinopolului în artă și cultul divin etc. Nu există semne ale unei «deschideri» universale a Rusiei către slujirea plină de jertfă a unității bisericesti*”.

Astra Salvensis, an IV, număr 7, 2016

Rusiei? Abia în contextul unei astfel de interogații se revelează importanța inter-comunitară a unității de credință. Pe firul acestei logici, se poate spune că întâietatea unui scaun corespunde slujirii jertfelnice și profetice de care a dat dovadă de-a lungul timpului, dimensiunii sobornicești pe care a manifestat-o în propovăduirea adevărului de credință.

Măsura vizibilității unei comunități locale coincide capacității acesteia de a face vizibilă *martyria* Bisericii, principiul patristic invocat în problema garanției unității de credință fiind aplicat aici la o scară comunitară. După cum Sfinții Părinți au devenit principii ale unității de cuget prin mărturia catolică a Cuvântului în propria lor viață, tot așa comunitățile locale au devenit primate ale unității canonice prin mărturia *katholică* a Adevărului în lume. Afirmarea aceasta are repercusiuni în structura relațiilor inter-comunitare pentru că lasă deschise incertitudini asupra pretențiilor unor Biserici ortodoxe, care nu au reușit istoric să articuleze mărturia catolică a credinței spre ajutorul celorlalte comunități prin episcopii, sinoadele și sfinții proprii.